

УДК 342.565.5 (477)

DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2019-3\(5\)-104-120](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2019-3(5)-104-120)

Кравчук Володимир Миколайович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, вул. Винниченка, 30, м. Луцьк, 43021, тел.: +38 050 5546754; e-mail: wolodar@ukr.net
ORCID: 0000-0001-8332-3523

Юхимюк Ольга Михайлівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, вул. Винниченка, 30, м. Луцьк, 43021, тел.: +38 066 7724626; e-mail: wolodar2015@ukr.net
ORCID: 0000-0002-3803-4746

СТАТУСНІ ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДДІВ

Анотація. У публікації комплексно досліджуються статусні принципи правового статусу суддів. Аналізуються основні акти національного законодавства, у яких закріплені статусні принципи правового статусу суддів.

Відзначається, що до статусних принципів правового статусу суддів належать: 1) принцип єдності статусу суддів; 2) принцип взаємозв'язку прав і обов'язків суддів; 3) принцип незалежності суддів; 4) принцип недоторканності суддів; 5) принцип самостійності суддів; 6) принцип неупередженості (безсторонності) суддів; 7) принцип незмінюваності суддів.

Принцип єдності статусу суддів є загальноправовим статусним принципом правового статусу суддів, оскільки в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» закріплено, що судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді.

Загальноправовим статусним принципом правового статусу суддів в Україні є принцип незалежності, який передбачає, що судді при здійсненні правосуддя є незалежними. Принцип незалежності суддів знайшовши своє закріплення у міжнародно-правових актах, конституційних та законодавчих актах зарубіжних країни, Конституції та законах України, судовій практиці широко висвітлений у наукових дослідженнях.

До загальноправових статусних принципів правового статусу суддів належить і принцип недоторканності суддів, який також знаходить своє закріплення в міжнародних і національних правових актах. Відповідно

до Конституції України недоторканність судді гарантується Конституцією і законами України.

Загальноправовим статусним принципом правового статусу суддів є принцип самостійності суддів. Даний принцип правового статусу суддів не знайшов свого належного закріплення в чинному законодавстві України, оскільки, законодавець не вбачав різниці між самостійністю й незалежністю суддів та використовував ці терміни для характеристики однакового стану.

Загальноправовим статусним принципом правового статусу суддів є принцип неупередженості (безсторонності) суддів, який також знаходить своє закріплення в міжнародних правових актах, однак не закріплений у чинному вітчизняному законодавстві. Даний принцип означає, що судді повинні однаково ставитися до сторін в судових процесах, надавати їм рівні можливості, а також не мати жодної особистої зацікавленості в результаті процесу.

До загальноправових статусних принципів правового статусу суддів належить і принцип незмінюваності суддів, який також знаходить своє закріплення в міжнародних і національних правових актах. Відповідно до Конституції України суддя обіймає посаду безстроково.

Ключові слова: правовий статус, правовий статус суддів, принципи, принципи правового статусу суддів, статусні принципи, суддя.

Krawchuk Wolodymyr Mykolayowych,

Ph.D. in Law, Associate Professor, Docent of Department of theory and history of state and law, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Vinnychenko St., 30, Lutsk, 43021, tel.: +38 050 5546754; e-mail: wolodar@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8332-3523

Iukhymiuk Olga Mychajlivna,

Ph.D. in Law, Associate Professor, Docent of Department of theory and history of state and law, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Vinnychenko St., 30, Lutsk, 43021, tel.: +38 066 7724626; e-mail: wolodar2015@ukr.net

ORCID: 0000-0002-3803-4746

STATUS PRINCIPLES OF LEGAL STATUS OF JUDGES

Abstract. In article are comprehensively investigate status principles of legal status of judges. There are analyses basic acts of national legislation, which contain status principles of legal status of judges.

Marked, that status principles of legal status of judges includes: 1) principle of unity of status of judges; 2) principle of intercommunication of rights and duties of judges; 3) principle of independence of judges; 4) principle of inviolability of judges; 5) principle of autonomy of judges; 6) principle of impartiality (fairness) of judges; 7) principle of unreplacement of judges.

Principle of unity of status of judges is general legal status principle of legal status of judges, as in Law of Ukraine On the judicial system and status of judges is statutory, that judges in Ukraine have only status regardless of place of court in the system of the judicial system or administrative position, that a judge hold in a court.

General legal status principle of legal status of judges in Ukraine is principle of independence, which provides for, that judges during realization of justice are independent. The principle of the independence of judges has been statutory in international legal acts, constitutional and legislative acts of foreign countries, the Constitution and laws of Ukraine, judicial practice and has been widely covered in scientific research.

To general legal status principles of legal status of judges also includes the principle of inviolability of judges. This principle is also statutory in international and national legal acts. In accordance to Constitution of Ukraine inviolability of judge is guaranteed by Constitution and laws of Ukraine.

General legal status principle of legal status of judges is principle of autonomy of judges. This principle of legal status of judges didn't find his statutory in the current legislation of Ukraine, because a legislator didn't see a difference between independence and substantive of judges and used these terms for description identical state.

General legal status principle of the legal status of judges is the principle of impartiality (fairness) of judges, which is also statutory in international legal acts. However, this principle is not enshrined in the current Ukrainian legislation. This principle means that judges must identically behaves to parties in trials, to give equal possibilities to them, and also to have not a single personal interest as a result of process.

Also general legal principles of the legal status of judges include the principle of invariability of judges. This principle is also enshrined in international and national legal acts. According to the Constitution of Ukraine, the judge holds the office indefinitely.

Keywords: legal status, legal status of judges, principles, principles of legal status of judges, status principles, judge.

Постановка питання в загальному вигляді. Дослідження інституту конституційно-правового статусу суддів є неможливим без характеристики його складових елементів. Вітчизняним законодавством про судоустрій і статус суддів закріплюються основні принципи правового статусу суддів. Проте, до останнього часу в науці конституційного права теоретично не сформульовано поняття статусних принципів правового статусу суддів, немає фундаментальних наукових досліджень цієї проблеми.

Актуальність теми дослідження зумовлена комплексним характером статусних принципів правового статусу суддів як правового інституту, що складається з норм різних галузей національного законодавства. Така особливість правової регламентації статусних принципів правового статусу суддів вимагає єдиної концептуальної спрямованості цих норм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Поняття та зміст принципів правового статусу суддів були і залишаються предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема О. Абросімової, В. Анішіної, В. Веніславського, В. Єгорової, В. Єфанової, В. Погорілка, О. Скрипнюка, О. Совгирі, В. Федоренка, В. Шаповала, Ю. Шемшученка, Н. Шукліної, Н. Шульгач та інших. Проблематика статусних принципів правового статусу суддів у вітчизняній конституційно-правовій та судоустрійній науці залишається малодослідженою.

Загальна мета даної статті полягає у пошуку та виявленні шляхів вирішення актуальних теоретичних проблем поняття статусних принципів правового статусу суддів. При цьому головна увага зосереджується на характеристичні статусних принципів правового статусу суддів як складового елемента конституційно-правового статусу суддів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Принципи національної системи в теорії права прийнято поділяти на загальноправові, галузеві, міжгалузеві та принципи інститутів права.

Загальноправові принципи права окремі дослідники визначають як основоположні. Так, вітчизняний вчений С. Погребняк під основоположними принципами права розуміє систему найбільш загальних і стабільних імперативних вимог, закріплених у праві, які є концентрованим виразом найважливіших сутнісних рис та цінностей, що притаманні цій системі права, і визначають її характер і напрямки подальшого розвитку. До основоположних принципів права автор відносить принципи справедливості, рівності, свободи та гуманізму [1, с. 37]. Крім того, науковець формулює наступні ознаки основоположних принципів права: 1) концентрований вираз найважливіших сутнісних рис та цінностей, що властиві певній системі права; 2) у разі конкуренції між принципами при вирішенні конкретної правової ситуації вибір здійснюється не за традиційними

правилами подолання колізій між нормами права; 3) найбільш загальний характер принципів права означає найвищий ступінь їх абстрагування; 4) основоположні принципи визначають змістовний характер системи права і напрямки її подальшого розвитку; 5) у порівнянні з правовими нормами принципи права відрізняються більшою стійкістю, залишаються незмінними протягом тривалого часу; 6) як і правові норми, основоположні принципи зазвичай фіксуються в зовнішніх формах (джерелах) права [1, с. 27-34]. Оскільки, на нашу думку, принципи справедливості, рівності, свободи та гуманізму є загальнолюдськими (загальносоціальними), а не лише такими, що належать окремій системі права, то вважаємо за доречне до загальноправових (притаманних окремій системі права) віднести такі принципи правового статусу суддів, які можна умовно розділити на дві групи: статусні (які безпосередньо стосуються особи судді) та функціональні (які стосуються реалізації суддями прав та обов'язків).

До статусних принципів правового статусу суддів належать: 1) принцип єдності статусу суддів; 2) принцип взаємозв'язку прав і обов'язків суддів; 3) принцип незалежності суддів; 4) принцип недоторканності суддів; 5) принцип самостійності суддів; 6) принцип неупередженості (безсторонності) суддів; 7) принцип незмінюваності суддів.

Принцип єдності статусу суддів є загальноправовим статусним принципом правового статусу

суддів, оскільки в ст. 52 ч. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» закріплено, що судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді [2].

Варто зазначити, що принцип єдності статусу суддів є предметом численних як вітчизняних, так і зарубіжних наукових досліджень. Так, досліджуючи принцип єдності судової системи і статусу суддів, В. Городовенко та О. Овчаренко зазначають, що єдність статусу суддів забезпечується єдиними в цілому вимогами до кандидатів на посади суддів; порядком наділення їх повноваженнями; сукупністю прав та обов'язків суддів; незалежністю, самостійністю та недопущенням втручання у їх діяльність; незмінюваністю суддів та їх недоторканністю; засобами матеріального забезпечення, соціального і правового захисту тощо [3, с. 80]. Досліджуючи єдність судової влади, І. Юревич серед компонентів принципу єдності статусу суддів виділяє: 1) однаковість вимог, що пред'являються до кандидата, який претендує на зайняття посади судді; 2) єдність організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу, що включає в себе а) однаковість процедури відбору, б) рівність кандидатів при її проходженні та в) єдність критеріїв при їх оцінці, г) однаковість порядку наділення повноваженнями, тобто призначення чи обрання кандидата на посаду судді; 3) єдність власне статусу суддів, що передбачає а) рівність у правах; б) однако-

вість обов'язків; в) рівність у можливостях кар'єрного зростання; г) однаковість підстав та процедури притягнення до відповідальності; д) рівність матеріально-технічного та соціального забезпечення ефективної реалізації суддівських функцій [4, с. 174].

Загальноправовим статусним принципом правового статусу суддів в Україні є **принцип незалежності**, який передбачає, що судді при здійсненні правосуддя є незалежними.

Принцип незалежності суддів знайшовши своє закріплення у міжнародно-правових актах, конституційних та законодавчих актах зарубіжних країн, Конституції та законах України, судовій практиці широко висвітлений у наукових дослідженнях.

Відповідно до ст. 48 ч. 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання.

Суддя здійснює правосуддя на основі Конституції і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права. Втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя забороняється і має наслідком відповідальність, установлену законом.

Суддя не зобов'язаний давати жодних пояснень щодо суті справ, які перебувають у його провадженні, крім випадків, установлених законом.

Суддя зобов'язаний звернутися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо

здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора.

Принципу незалежності суддів присвячені численні наукові публікації вітчизняних та зарубіжних науковців. Неабияку увагу цьому загальноправовому статусному принципу правового статусу суддів приділяє конституційно-правова наука. Один з перших конституціоналістів незалежної України В. Копейчиков ще наприкінці минулого століття стверджував, що незалежність суддів дістає вияв у тому, що вони підвладні лише закону і будь-який вплив на них неприпустимий [5, с. 171]. Фундатор конституційно-правової науки незалежної України В. Погорілко справедливо зазначав, що незалежність суддів є важливою умовою самостійності і авторитетності судової влади, можливості об'єктивно здійснювати правосуддя, у повній відповідності до закону захищати права і законні інтереси громадян [6, с. 568].

За переконаннями М. Козюбри, незалежність суддів – це не привілей судової влади, а один із найбільш значущих здобутків людської культури і людської цивілізації. Рівень її забезпеченості – це своєрідний лакмусовий папірець рівня цивілізованості, демократичності держави, утвердження верховенства права [7, с. 60].

Досліджуючи конституційно-правові гарантії незалежності судової влади, М. Василевич зазначає, що незалежність суддів полягає в їх самостійності, непов'язаності при здійсненні правосуддя будь-якими

обставинами та іншою, крім закону, волею [8, с. 8]. М. Савенко вважає, що незалежність суддів – це система політичних, соціально-економічних, ідеологічних, правових заходів, що забезпечують самостійне, неупереджене і справедливе розв'язання конфлікту, вирішення спірного правового питання суддею за своїм внутрішнім переконанням на підставі закону без будь-якого стороннього втручання у здійснення правосуддя, ефективний захист прав і свобод людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтереси; суспільства і держави [9, с. 99].

Принцип незалежності суддів досить предметно досліджується і з судоустрійної точки зору. Так, В. Городовенко стверджує, що незалежність суддів є фундаментальним принципом, на якому базується побудова судової системи і процес відправлення правосуддя. На його думку, незалежність суддів є одним з найкращих і найвагоміших досягнень демократичного суспільства, яку в жодному разі не можна розглядати як привілей, наданий для задоволення власних інтересів судді [10, с. 132-133]. Крім того, В. Городовенко пеконаний, що принцип незалежності суддів є одним із основних принципів судочинства та є одночасно як конституційним (за джерелом закріплення), так і міжгалузевим (за сферою застосування) [11, с. 125]. Досліджуючи правові засади становлення судової влади в Україні Д. Притика та І. Кондратова стверджують, що незалежність суддів – це фундаментальний принцип функціонування судової влади,

зміст якого є універсальним і практично не змінюється під впливом тієї чи іншої національної правової системи [12, с. 66].

Розглядаючи незалежність суддів як правову і соціальну цінність Ю. Полянський стверджує, що принцип незалежності суддів є одним з найважливіших принципів як судоустрою у частині статусу суддів, так і судочинства при розгляді в суді конкретних справ [13, с. 80].

Принцип незалежності суддів, на думку А. Лапкіна, передбачає наявність комплексу спеціальних гарантій, які забезпечують здійснення судової влади судьями виключно на основі Конституції і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права, і вільно від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання з боку будь-яких сторонніх осіб [14, с. 35]. Н. Шульгач під принципом незалежності суддів розуміє передбачену чинним законодавством фундаментальну засаду, яка передбачає здійснення судьями процесуальної діяльності без будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання [15, с. 229]. А. Шкурат зазначає, що сутність конституційного принципу незалежності суддів полягає у прагненні забезпечити такі умови їхньої діяльності, за яких вони могли б розглядати справи і приймати рішення на підставі Конституції України, інших законів керуючись виключно своїм внутрішнім переконанням [16, с. 226].

Принцип незалежності суддів був і залишається в епіцентрі ува-

ги дослідників судово-правових реформ, що проводилися і тривають в Україні. Так, за твердженням В. Бойка, при здійсненні правосуддя судді не залежать від органів законодавчої і виконавчої влади, органів державного управління, службових осіб, громадських організацій, партій і рухів, від думки і позицій сторін у цивільних і господарських справах, висновків органів дізнання і досудового слідства та прокурора у кримінальних справах, від судів вищих рівнів. Незалежність суддів при розгляді конкретних справ має забезпечуватись і в самому суді. Не повинен бути вплив на суддю для прийняття ним бажаного рішення з боку інших суддів та керівників судів. Ніхто не має права вказувати судді, як слід оцінити ті чи інші обставини справи, примусити його постановити те чи інше рішення. При здійсненні правосуддя судді вирішують усі питання у справі за внутрішнім переконанням і за своєю совістю виходячи при цьому з обставин справи і підкоряючись лише вимогам закону [17, с. 14-15].

Дослідження проблематики судової реформи дозволило В. Маляренку зробити висновок, що суддя майже повністю залежить від закону. Його дії та бездіяльність, рішення і поведінка взаємопов'язані з законом. Чим досконаліший закон, чим більше він враховує психологію судді, специфіку його життя і діяльності, чим менше для судді він передбачає, чим менше він залишає можливостей для суддівського розсуду, чим чіткіший і жорсткіший процесуальний кон-

троль за кожним судовим рішенням, тим якісніше й оперативніше буде діяти суддя [18, с. 23].

Як зазначає у зв'язку з дослідженням принципу незалежності суддів С. Тимченко, незалежність суддів складається з таких елементів: 1) зовнішня незалежність (незалежність від впливу зовнішніх факторів, насамперед законодавчої і виконавчої влади); внутрішній компонент незалежності (незалежність від факторів впливу самої судової системи); 3) особистісна (моральна) незалежність суддів; 4) безумовна підпорядкованість суддів закону [19, с. 45]. Д. Притика та І. Кондратова виокремлюють організаційну (інституціональну) та функціональну незалежність суддів. На їх думку, перша полягає в тому, що судді не повинні підкорятись ні законодавчій, ні виконавчій владі і мають бути неупередженими; друга – у підкоренні суддів при здійсненні правосуддя тільки Конституції і законам України [12, с. 66]. Подібного підходу дотримується і В. Півненко, виділяючи процесуальну та організаційну складові у принципі незалежності суддів. На його думку, незалежність суддів означає їх незалежну процесуальну діяльність при здійсненні правосуддя, оскільки носії судової влади незалежні тільки у процесуальному середовищі, при виконанні своїх безпосередніх обов'язків щодо відправлення правосуддя, а не за його межами, де вже діє інший принцип – принцип недоторканності суддів. На думку вченого, незалежність суддів має також і організаційну складову – незмін-

ність цих посадових осіб судових органів, обумовлену їх довічним призначенням на посади, а також складністю процедури усунення з посади при виявленні обставин, які свідчать про невідповідність особи високому статусу судді [20, с. 20].

Досліджуючи незалежність судової влади в Україні в контексті міжнародних стандартів А. Осетинський зазначає, що досягнення незалежності судової влади пов'язується з наявністю бажання у політичних сил країни забезпечити таку незалежність [21, с. 90]. Переконані, що такий висновок повністю проектується і на досягнення незалежності суддів.

До загальноправових статусних принципів правового статусу суддів належить **принцип недоторканності суддів**, який також знаходить своє закріплення в міжнародних і національних правових актах.

В національному законодавстві принцип недоторканності суддів також знайшов своє нормативне закріплення. Відповідно до ст. 126 ч. 1 Конституції України недоторканність судді гарантується Конституцією і законами України. Без згоди Вищої ради правосуддя суддів не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання суддів під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. У ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка називається «недоторканність та імунітет судді» закріплено, що судді є недоторканими, їх без зго-

ди Вищої ради правосуддя не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Крім цього, суддів не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалені ними судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Судді, затримані за підозрою у вчиненні діянь, за які встановлена кримінальна чи адміністративна відповідальність, повинні бути негайно звільнені після з'ясування їх особи, за винятком: 1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання суддів у зв'язку з такими діяннями; 2) затримання суддів під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину.

Суддів не може бути піддано приводу чи примусово доставлено до будь-яких органів чи установ, крім суду, за винятком вищевказаних випадків.

Суддям може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором або його заступником.

Судді можуть бути тимчасово відсторонені від здійснення правосуддя на строк не більше двох місяців у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності

на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом. Рішення про тимчасове відсторонення суддів від здійснення правосуддя ухвалюється Вищою радою правосуддя.

Продовження строку тимчасового відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності здійснюється в тому ж порядку на строк не більше двох місяців. Клопотання про продовження строку такого відсторонення суддів від здійснення правосуддя подається Генеральним прокурором або його заступником не пізніше десяти днів до закінчення строку, на який суддів було відсторонено. Вимоги до клопотання про тимчасове відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності встановлюються процесуальним законом.

У разі ухвалення органом, що розглядає справи про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів, рішення про застосування до суддів дисциплінарного стягнення у виді подання про звільнення суддів з посад, такі судді автоматично тимчасово відстороняються від здійснення правосуддя до ухвалення рішення про їх звільнення з посади Вищою радою правосуддя.

Судді на час тимчасового відсторонення від здійснення правосуддя позбавляються права на отримання доплат до посадового окладу.

Проведення стосовно суддів оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводи-

тися лише з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора або його заступника, керівника регіональної прокуратури або його заступника.

Кримінальне провадження щодо обвинувачення суддів у вчиненні кримінального правопорушення, а також прийняття рішення про проведення стосовно суддів оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, застосування запобіжних заходів не може здійснюватися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді.

У разі якщо згідно із загальними правилами визначення юрисдикції кримінальне провадження стосовно суддів має здійснюватися або рішення про проведення стосовно суддів оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій або застосування запобіжних заходів має ухвалюватися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, кримінальне провадження або ухвалення рішення про проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій здійснюється судом, найбільш територіально наближеним до суду, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, іншої адміністративно-територіальної одиниці (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва чи Севастополя).

Конституційно-правова доктрина також значену увагу приділяє принципу недоторканності суддів. Як свого часу зазначав В. Копейчиков, недоторканність суддів поширюється на їх листування, засоби зв'язку, документи, службові та

приватні приміщення [5, с. 171]. Дещо в ширшому значенні розглядає принцип недоторканності суддів В. Кравченко, виділяючи при цьому два аспекти. По-перше, недоторканність суддів поширюється на їх житло, службове приміщення, транспорт і засоби зв'язку, кореспонденцію, належне їм майно та документи. По-друге, судді не можуть бути без згоди спеціально уповноважених на те органів затримані чи заарештовані до винесення обвинувального вироку судом [22, с. 381].

Логічне продовження сутності та змісту принципу недоторканності суддів подається в судоустрійній науці. Так, на думку В. Сердюка, недоторканність суддів як одна із засад здійснення правосуддя – поняття багатогранне. Встановлення додаткових порівняно з недоторканністю пересічної особи гарантій недоторканності для окремих категорій суб'єктів, зокрема і для суддів, має на меті створення належних умов для виконання покладених на них державою обов'язків та захист від незаконного втручання у їх діяльність. Тому, недоторканність суддів розглядається В. Сердюком як гарантія, але більш високого рівня порівняно з недоторканністю, яка встановлюється для всіх осіб відповідно до принципу рівності прав і свобод громадян та їх рівності перед законом [23, с. 117].

Принцип недоторканності суддів, на думку А. Лапкіна, передбачає наявність спеціального імунітету суддів щодо застосування до них заходів державного примусу і встановлення особливого порядку

притягнення суддів до юридичної відповідальності [14, с. 36].

Проведене вище дослідження принципів незалежності та недоторканності суддів дозволяє зробити висновок про логічність та наукову обґрунтованість їх закріплення в якості єдиного конституційного принципу, передбаченого ст. 126 Конституції України. Принцип недоторканності суддів варто розглядати нерозривно від принципу незалежності суддів, оскільки зміст та обсяг гарантій недоторканності суддів повинні відповідати необхідності забезпечення їх незалежності. Саме тому, принципи незалежності та недоторканності суддів органічно пов'язані між собою та являються структурними елементами правового статусу суддів.

Загальноправовим статусним принципом правового статусу суддів є принцип самостійності суддів. Даний принцип правового статусу суддів не знайшов свого належного закріплення ні в Конституції України, ні в Законі України «Про судоустрій і статус суддів». На нашу думку, відсутність принципу самостійності суддів у вітчизняному законодавстві зумовлена тим, що законодавець не вбачав різниці між самостійністю й незалежністю суддів та використовував ці терміни для характеристики однакового стану. Як влучно зазначає з цього приводу І. Назаров, якщо розглядати самостійність як здійснення діяльності незалежно від волі будь-кого, то в такому разі стираються межі й не враховуються відмінності між самостійністю суду й незалежністю суддів [24, с. 171].

Самостійність суддів, на думку І. Юревич є таким станом організації судової системи та юрисдикційної діяльності суду в демократичному суспільстві, який задовольняє потребу останнього у вирішенні юридично значущих справ і відповідає закріпленим у міжнародно-правових актах вимогам [25, с. 248].

Загальноправовим статусним принципом правового статусу суддів є **принцип неупередженості (безсторонності) суддів**, який також знаходить своє закріплення в міжнародних правових актах.

Даний принцип правового статусу суддів не знайшов свого належного закріплення ні в Конституції України, ні в Законі України «Про судоустрій і статус суддів». Навряд чи можна вважати покладення на суддів обов'язку безсторонньо розглядати і вирішувати судові справи належним і повноцінним відображенням принципу неупередженості (безсторонності) суддів. Тому, на нашу думку, вищезазначена норма міжнародного права означає, що судді повинні однаково ставитися до сторін в судових процесах, надавати їм рівні можливості, а також не мати жодної особистої зацікавленості в результаті процесу.

Неупередженість суддів, на думку С. Погребняка, включає суб'єктивні й об'єктивні елементи. Перевірка на суб'єктивну неупередженість полягає в з'ясуванні особистих переконань того чи іншого судді в конкретній справі. Об'єктивна неупередженість вимагає існування у судді достатніх гарантій, що виключають будь-які обґрунто-

вані сумніви в його неупередженості [1, с. 73]. Ще більш категоричним у питаннях принципу неупередженості суддів є В. Кононенко, на думку якого, суддя зобов'язаний бути неупередженим і вільним від самого себе. Хто не спроможний на це – через різні причини, у тому числі у зв'язку з відсутністю інтелектуальних здібностей або з огляду на особливості своєї психології, – не має права вершити правосуддя [26, с. 59]. Крім того, В. Кононенко переконаний, що суддя повинен зберігати нейтралітет, незважаючи на свої симпатії чи антипатії. На його думку, суддя, що неспроможний абстрагуватися від тих чи інших обставин під час судового розгляду, є професійно непридатним [26, с. 58].

До загальноправових статусних принципів правового статусу суддів належить і **принцип незмінюваності суддів**, який також знаходить своє закріплення в міжнародних і національних правових актах.

В національному законодавстві принцип незмінюваності суддів також знайшов своє нормативне закріплення. Відповідно до ст. 126 ч. 5 Конституції України суддя обіймає посаду безстроково. У ст. 53 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка називається «незмінюваність судді» закріплено, що суддям гарантується перебування на посаді до досягнення ними шістдесяти п'яти років, крім випадків звільнення суддів з посади або припинення їх повноважень відповідно до Конституції України та Закону. Крім цього, суддю

не може бути переведено до іншого суду без його згоди, крім переведення: 1) у разі реорганізації, ліквідації або припинення роботи суду; 2) у порядку дисциплінарно-го стягнення.

За твердженням С. Прилуцького незмінюваність суддів – це довічне або безстрокове перебування судді на посаді, а також непереміщення останнього з посади або місця посади без його згоди. На думку вченого, незмінюваність є принципом судоустрою, що складає одну з правових підвалин статусу суддів [27, с. 48]. Схожої позиції дотримується і В. Сердюк, на думку якого, незмінюваність суддів є поняттям, яке охоплюється наявністю двох елементів і полягає в довічному (безстроковому) обранні (призначенні) судді на посаду та забороні переміщення його з посади (з місця здійснення правосуддя) без його згоди [23, с. 122].

Принцип незмінюваності суддів, на думку А. Лапкіна, передбачає наявність закріплених у законі гарантій стабільного перебування на займаній посаді і виконання своїх професійних обов'язків з метою підвищення незалежності суддів. Науковець незмінюваність суддів розглядає в організаційному (постійність перебування на займаній посаді) та процесуальному (незмінність складу суду при розгляді конкретної справи) розумінні [14, с. 37].

Висновки та перспективи подальших розробок. Зважаючи на конституційні та судові підходи до питання статусних принципів правового статусу суддів, пропонуємо визначати їх наступ-

ним чином: це керівні засади, встановлені Конституцією та законами України, міжнародними договорами України, що визначають характер, істотні риси правового статусу суддів, основи зв'язків між елементами його змісту, встановлюють і регулюють поведінку суб'єктів правових відносин з приводу набуття, зміни та припинення правового статусу суддів.

Основними ознаками статусних принципів правового статусу суддів є такі: 1) визначають сутність та зміст правового статусу суддів як самостійного елемента судової влади, його призначення в суспільстві та державі; 2) набувають зовнішнього вираження та формального закріплення в Конституції України та конституційному законодавстві, зокрема, Законі України «Про судові суддів»; 3) виступають нормативними засадами правового статусу суддів, що мають загальнообов'язковий характер; 4) визначають передумови моделювання відповідної структури правового статусу суддів, об'єднують світовий досвід; 5) закріплюють об'єктивні закономірності розвитку правового статусу суддів; 6) формуються відповідними суб'єктами правотворчості, від статусу яких залежить юридична сила форм права, в яких викладено дані принципи; 7) обумовлюють напрями правозастосовчої діяльності, сприяють більш чіткому розподілу компетенції між елементами системи судоустрою; 8) в порівнянні з правовими нормами, в тому числі конституційно-правовими, є первинними, більш стійкими, хоча й

не вічними, залишаються незмінними протягом тривалого часу, а їх існування обумовлене певним соціально-історичним та політичним контекстом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): Монографія. Харків, 2008. 240 с.

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року, з наступними змінами URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print1465331835457898>

3. Організація судових та правоохоронних органів: навч. посіб.: у 2 ч. / за ред. Л.М. Москвич. Ч. 1: Основи судоустрою України. Харків, 2016. 244 с.

4. Юревич І.В. Єдність судової влади: монографія. Харків, 2014. 264 с.

5. Основи конституційного права України : підручник. Стер. вид. / За ред. В.В. Копейчикова. Київ, 1999. 288 с.

6. Конституційне право України / За ред. В.Ф. Погорілка. Київ, 2002. 732 с.

7. Козюбра М., Святоцький О. Судова влада в Україні. Право України. 2009. № 12. С. 47-63.

8. Василевич М.В. Конституційно-правові гарантії незалежності судової влади: теорія та практика реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2010. 16 с.

9. Савенко М.Д. Незалежність суддів та її правове забезпечення. Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів: матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, 30-31 берез.

2005 р., м. Харків / редкол. В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. Харків, 2006. С. 98-110.

10. Городовенко В. Реалізація принципів статусу суддів у контексті нового етапу судово-правової реформи. Право України. 2015. № 1. С. 131-142.

11. Городовенко В. Принцип незалежності суддів і підкорення їх лише законові як один з основних принципів судочинства в Україні. Право України. 2002. № 4. С. 124-127.

12. Притика Д.М., Кондратова І.Д. Правові засади становлення судової влади в Україні. Вісник господарського судочинства. 2011. № 3. С. 57-72.

13. Полянський Ю.Є. Незалежність судді – правова і соціальна цінність. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2011. Том 10. С. 80-90.

14. Лапкін А.В. Організація судових та правоохоронних органів України: навч. посіб. у схемах. Вид. 4-те, змін. і допов. Харків, 2015. 166 с.

15. Шультгач Н.М. Поняття та сутність принципу незалежності суддів. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2011. Вип. 6. С. 227-231.

16. Шкурат А.М. Конституційне закріплення принципу незалежності суддів в Україні. Держава і право : зб. наук. праць. Юрид. і політ. науки. 2007. Вип. 37. С. 226-229.

17. Бойко В.Ф. Судова реформа в Україні: стан і перспективи: Навчальний посібник. Київ, 2004. 176 с.

18. Маляренко В. Судова реформа та проблематика предмета змін. Право України. 2010. № 5. С. 20-23.

19. Тимченко С.М. Судові та правоохоронні органи України. Навчальний посібник. Київ, 2004. 304 с.

20. Півненко В. Щодо завдань, функцій та незалежності органів судо-

вої влади. Вісник прокуратури. 2002. № 2. С. 17-21.

21. Осетинський А. Незалежність судової влади в Україні в контексті міжнародних стандартів. Вісник господарського судочинства. 2010. № 3. С. 83-91.

22. Кравченко В.В. Конституційне право України: навчальний посібник. Вид. 6-те, виправл. та доповн. Київ, 2007. 592 с.

23. Сердюк В. Недоторканність та незмінюваність суддів. Українські реалії та європейський досвід. Вісник прокуратури. 2006. № 10. С. 116-122.

24. Назаров І.В. Принципи незалежності та самостійності суду: співвідношення понять. Незалежний суд – гарантія захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 30 травня 2009 року. Чернівці, 2009. С. 169-172.

25. Юревич І.В. Деякі аспекти самостійності судів та суддів. Незалежний суд – гарантія захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина: Мат. Всеукр. наук.-практ. конференції, 30 травня 2009 року. Чернівці, 2009. С. 245-248.

26. Кононенко В.І. Неупередженість суддів. Вісник Верховного Суду України. 2002. № 2. С. 56-59.

27. Прилуцький С. Незмінюваність суддів – питання теорії і практики. Право України. 2003. № 8. С. 48-51.

REFERENCES:

1. Pogrebniak, S.P. (2008). *Osnovopolozhni pryntsypy prava (zmistovna kharakterystyka) [Fundamental principles of law (description of maintenance)]*. Kharkiv [in Ukrainian].

2. Zakon Ukrainy «Pro sudoustrii i status suddiv»: pryjniatyj 2 chervnia 2016 roku № 1402-VIII [Law of Ukraine on the judicial system and status of judges from June 2 2016, № 1402-VIII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print1465331835457898> [in Ukrainian].

3. Moskvych, L.M. (Eds.). (2016). *Organizacia sudovykh ta pravoohoronykh organiv. Ch. 1: Osnovy sudoustroiu Ukrainy [Organization of judicial and law-enforcement bodies. Part 1. Bases of the judicial system of Ukraine]*. Kharkiv [in Ukrainian].

4. Yurevych, I.V. (2014). *Yednist sudovoi vlady [Unity of judiciary]*. Kharkiv [in Ukrainian].

5. Kopejchykov, V.V. (Eds.). (1999). *Osnovy kostytuciinogo prava Ukrainy. [Bases of constitutional law of Ukraine]*. Kyiv [in Ukrainian].

6. Pogorilko, V.F. (Eds.). (2002). *Konstytuciine pravo Ukrainy [Constitutional law of Ukraine]*. Kyiv [in Ukrainian].

7. Koziubra, M. & Sviatockii, O. (2009). *Sudova vlada v Ukraini [The judiciary in Ukraine]*. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 12, 47-63 [in Ukrainian].

8. Vasylevych, M.V. (2010). *Konstytucijno-pravovi garantii nezalezhnosti sudovoi vlady: teorija ta praktyka realizacii [Constitutional and Legal Guarantees of Independence of Judicial Power: Theory and Practice of Implementation]*. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

9. Savenko, M.D. (2006). *Nezalezhnist suddiv ta ii pravove zabezpechennja [The independence of judges and their legal support]*. V.V. Stashys (Eds.). *Etychni ta pravovi problemy zabezpechennja nezalezhnosti suddiv – Ethical and legal problems of ensuring the independence of judges: Proceedings of*

the International Scientific and Practical seminar. (pp. 98-110). Kharkiv [in Ukrainian].

10. Gorodovenko V. (2015). Realizacia pryncypiv statusu suddiv u konteksti novogo etapu sudovo-pravovoi reformy [Realisation of Principles of Status of Judges in the Framework of a New Judicial Reform Stage]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 1, 131-142 [in Ukrainian].

11. Gorodovenko, V. (2002). Pryncyp nezalezhnosti suddiv i pidkorenennia yich lyshe zakonovi yak odyin z osnovnykh pryncypiv sudochynstva v Ukraini [The principle of the independence of judges and the subordination of them only by law as one of the main principles of justice in Ukraine]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 4, 124-127 [in Ukrainian].

12. Prytyka, D.M. & Kondratova, I.D. (2011). Pravovi zasady stanovlennia sudovoi vlady v Ukraini [Legal principles of the establishment of the judiciary in Ukraine]. *Visnyk gospodarskogo sudochynstva – Bulletin of economic jurisdiction*, 3, 57-72 [in Ukrainian].

13. Polianskyi, Y.Y. (2011). Nezalezhnist suddi – pravova i socialna tsinnist [Judge's independence – legal and social value]. *Naukovi praci Nacionalnogo universytetu «Odeska yurydychna akademija» – Research Papers of National University “Odessa Law Academy”*, 10, 80-90 [in Ukrainian].

14. Lapkin, A.V. (2015). *Organizacija sudovykh ta pravoohoronnykh organiv Ukrainy [Organization of judicial and law enforcement agencies of Ukraine]*. Kharkiv [in Ukrainian].

15. Shulgach, N.M. (2011). Poniattia ta sutnist pryncypu nezalezhnosti suddiv [The concept and essence of the principle of independence of judges]. *Naukovi zapysky Lvivskogo universytetu biznesu ta prava – Scientific*

notes Lviv University of Business and Law, 6, 227-231 [in Ukrainian].

16. Shkurat, A.M. (2007). Konstytucijne zakriplennja pryncypu nezalezhnosti suddiv v Ukraini [Constitutional statutory the principle of independence of judges in Ukraine]. *Derzava i pravo: zb. nauk. prac. Yuryd. i polit. Nauky – State and law. Law and Political Science*, 37, 226-229 [in Ukrainian].

17. Boiko, V.F. (2004). *Sudova reforma v Ukraini: stan i perspektivy [Judicial Reform in Ukraine: Status and Prospects]*. Kyiv [in Ukrainian].

18. Maliarenko, V. (2010). Sudova reforma ta problematyka predmeta zmin [Judicial reform and problems of the object of changes]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 5, 20-23 [in Ukrainian].

19. Tymchenko, S.M. (2004). *Sudovi ta pravoohoronni organy Ukrainy [Judicial and law enforcement agencies of Ukraine]*. Kyiv [in Ukrainian].

20. Pivnenko, V. (2002). Shcho do zavdan, funkciiv ta nezalezhnosti organiv sudovoi vlady [On the tasks, functions and independence of the judiciary]. *Visnyk prokuratury – Bulletin of the prosecutor's office*, 2, 17-21 [in Ukrainian].

21. Osetynskyi, A. (2010). Nezalezhnist sudovoi vlady v Ukraini v konteksti mizhnarodnykh standartiv [Judicial independence in Ukraine in the context of international standards]. *Visnyk gospodarskogo sudochynstva – Bulletin of economic jurisdiction*, 3, 83-91 [in Ukrainian].

22. Kravchenko, V.V. (2007). *Konstytucijne pravo Ukrainy [Constitutional law of Ukraine]*. Kyiv [in Ukrainian].

23. Serdiuk, V. (2006). Nedotorkannist ta nezminyuvanist suddiv. Ukrainski realii ta yevropeiskii dosvid [Immunity and immutability of judges. Ukrainian realities and the European experience]. *Visnyk prokuratury – Bul-*

letin of the prosecutor's office, 10, 116-122 [in Ukrainian].

24. Nazarov, I.V. (2009). Pryncypy nezalezhnosti ta samostiynosti sudu: spivvidnoshennia poniat [Principles of independence and autonomy of the court: the relation of concepts.]. *Nezaleznyy sud – garantiia zakhystu prav, svobod ta zakonnykh interesiv liudyny i gromadianyna – An independent court as a guarantee of the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of the human and the citizen: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference.* (pp. 169-172). Chernivtsi [in Ukrainian].

25. Yurevych, I.V. (2009). Deiaki aspekty samostiynosti sudiv ta suddiv [Some aspects of the autonomy of courts and judges]. *Nezaleznyy sud – garantiia zakhystu prav, svobod ta zakonny-*

kh interesiv liudyny i gromadianyna – An independent court as a guarantee of the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of the human and the citizen: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. (pp. 245-248). Chernivci [in Ukrainian].

26. Kononenko, V.I. (2002). Neuperedzhenist suddiv [Impartiality of judges]. *Visnyk Verkhovnogo Sudu Ukrainy – Bulletin of the Supreme Court of Ukraine, 2, 56-59 [in Ukrainian].*

27. Pryluckyi, S. (2003). Nezminiuvanist suddiv – pytannia teorii i praktyky [The immutability of judges: questions of theory and practice]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine, 8, 48-51 [in Ukrainian].*